

Pyramidula tetragona

Pyramidmossa

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Nationellt utdöd (RE)

Klass: Bryopsida (egentliga bladmossor), **Ordning:** Funariales, **Familj:** Funariaceae, **Släkte:** *Pyramidula* (pyramidmossor), **Art:** *Pyramidula tetragona* - pyramidmossa (Brid.) Brid. **Synonymer:**

Kännetecken

Pyramidmossa bildar ljusgröna skott som blir endast 1--2 mm höga. Bladen är bredast strax ovanför mitten och har en långt utdragen spets. Bladkanten saknar tänder. Nerven upphör i spetsen av bladet. Kapseln är rak, och formen är innan sporererna släpps kort oval, medan den tömda och torra kapseln blir fyrkantig i tvärsnitt. Peristom saknas. Locket har en kort spets. Mössan är symmetrisk och trubbigt fyrkantig. Den omsluter kapseln helt, och den sitter kvar länge. Kapselskaftet är ungefär av kapselns längd eller något längre, så att kapseln hamnar strax ovanför bladen. Sporererna är 45--72 µm i diameter och nästan släta. På rhizoiderna finns ofta små, röda groddkorn. Pyramidmossa har fått sitt namn av sin stora, i tvärsnitt något fyrkantiga mössa, som sitter kvar länge under kapselutvecklingen. Stor huvmossa *Physcomitrium pyriforme*, som ofta växer något fuktigare, skiljer sig från pyramidmossa genom att bladen har en mindre utdragen och dessutom tandad bladspets.

Utbredning och status

Arten är mycket sällsynt och endast funnen på ett tiotal lokaler i landet. De flesta fynden är gjorda kring Uppsala. Den har inte setts i Sverige sedan 1943. I övriga Norden är arten också sällsynt; den är funnen på någon enstaka lokal på Åland och i södra Fastlandsfinland. Även längre söderut i Europa är arten sällsynt, men aktuella lokaler är kända i bl.a. Tyskland och Ungern. Arten är även funnen i Nordafrika och på Atlantöarna (Makaronesien) samt i de västligaste delarna av Asien och i Nordamerika. Arten är rödlistad även i flera andra länder i Europa (Hodgetts 2015).

Ekologi

Pyramidmossa växer på bar, gärna kalkhaltig lerjord i öppna lägen såsom på ängsmark, åkrar, i vägsränningar eller på andra ställen där leran blottas och inte alltför snabbt växer igen med bredbladiga gräs och annat. I Centraleuropa påträffas pyramidmossa tillsammans med arter som knopptuss *Tortula acaulon*, ängstuss *Tortula modica*, citronkrusmossa *Weissia longifolia* och bryumarter *Bryum* spp. Arten befinner sig på sin nordgräns i Sverige och är sannolikt knuten till solvarma lägen. Den bör eftersökas i torrbacksvegetation på lergrund - särskilt under år med riklig fuktighet under vinterhalvåret. Kapslarna mognar under våren.

Hot

Pyramidmossan är en totalt sett mycket sällsynt art, och den är inte sedd i Sverige sedan 1940-talet. Det är mycket osäkert om mossan fortfarande finns kvar i Sverige och övriga Europa. Orsakerna till dess tillbakagång är okända. Möjligen kan ett intensivt användande av konstgödning och herbicider inverka negativt.

Åtgärder

Om pyramidmossan skulle återfinnas måste växtplatserna skötas eller bevaras på ett sådant sätt att populationen kan bibehållas och öka till en på sikt livskraftig storlek. Fler lämpliga småbiotoper i jordbrukslandskapet bör återskapas.

Övrigt

Utländska namn - FI: Nelikolkkasammal.

Etymologi: tetragonus = fyrkantig; tetra (gr.) = fyra; gonia (gr.) = hörn, vinkel.

Uttal: [Pyramidula tetragóna]

key facts A monotypic genus. Shoots 1-2 mm long, pale green. Leaves oblanceolate, abruptly tapering to a long, narrow acumen. Margin entire. Capsules probably fairly common, shortly ovoid, quadrate in cross-section when dry, gymnostomous. Calyptra symmetrical, bluntly quadrate, enclosing the capsule, persistent. Seta 1-2 mm. Spores c. 60 µm, almost smooth. Vegetative propagation by small, red rhizoidal gemmae. - Grows on bare, predominately calcareous clay in open habitats with small-scale disturbances, e.g. in meadows, arable fields and along roadsides. Probably thermophilous in Scandinavia. Likely situations dry meadows on clayey ground, especially in springs with a high soil moisture. Very rare, only found at about ten sites in Sweden and not seen since 1943.

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga I

Fridlysning: Pyramidmossa (*Pyramidula tetragona*) är fridlyst enligt 8 § i hela landet. Undantag (13 §): Trots förbuden i 6, 8 och 9 §§ får enstaka exemplar av djurarterna bred gulbrämad dykare, bred kärrtrollslända, bred paljettdykare, brun gräsfjäril, citronfläckad kärrtrollslända, grön mosaiktrollslända och pudrad kärrtrollslända samt enstaka exemplar av växtarterna norskoxel, skogsrör, styvnate, grön sköldmossa, hårklomossa, käppkrokossa, långskaftad svanmossa, nordisk klipptuss och pyramidmossa samlas in, om 1. det har betydelse för dokumentering av arten, 2. det inte finns något annat tillfredsställande alternativ och den berörda populationens fortbestånd inte påverkas negativt, 3. den som är ansvarig för insamlingen senast den 31 januari kalenderåret efter insamlingen redovisar till länsstyrelsen a) vilken eller vilka arter som omfattas av insamlingen, b) antalet insamlade exemplar av varje art, c) var exemplaren har tagits, och d) syftet med insamlingen, 4. den som är ansvarig för insamlingen anmäler till Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet a) fullständiga fynduppgifter för påträffade nya lokaler för arten, och b) var de insamlade exemplaren förvaras, och 5. det insamlade materialet hålls tillgängligt för forskning.

Litteratur

- Crum, H. & Anderson, L. E. 1981. Mosses of eastern North America, Vol. 1 & 2: Columbia University Press, New York.
- Hallingbäck, T., Hedenäs, L., Lönnell, N., Weibull, H. & Knorring, P.v. 2006: Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Bladmossor: Sköldmossor - blåmossor. Bryophyta: Buxbaumia - Leucobryum. Artdatabanken, SLU.
- Hodgetts, N. G. (red.) 2015. Checklist and country status of European bryophytes - towards a new Red List for Europe. Irish Wildlife Manuals 84. National Parks and Wildlife Service, Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht, Ireland.#
- Krusenstjerna, E.v. 1945. Bladmossvegetation och bladmosseflora i Uppsalatrakten. *Acta Phytogeogr. Suec.* 19.
- Lönnell, N. 2002. Pyramidula tetragona - akrokarpernas Greta Garbo. *Myrinia* 12: 41-50.
- Lönnell, N. 2004. På jakt efter Pyramidula tetragona. *Myrinia* 14: 19-21.
- Lönnell, N. 2006. Pyramidula tetragona pyramidmossa s. 88-89. I: Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. [AJ 6-23], Bladmossor. Sköldmossor - blåmossor : Bryophyta : Buxbaumia - Leucobryum. Artdatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Möller, H. 1936. Lövmossornas utbredning i Sverige. 13. *Ark. f. Bot.* 28A (4).
- Nyholm E. 1989. *Illustrated Flora of Nordic Mosses. Fasc. 2.* Nordisk Bryologisk Förening, Köpenhamn och Lund.
- Schumacker, R. & Düll, R. 1992. Preliminary list of threatened (Ex, E, V sensu IUCN) bryophytes in EEC countries incl. Macaronesia. *Lejeunea* 139: 17-20.

Författare

Tomas Hallingbäck 1998.Rev. Niklas Lönnell 2006. Uppdaterad 2010.